

ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. Під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності виникає безліч ризиків, які торкаються інтересів експортерів, імпортерів та інвесторів. Одним із основних ризиків є політичний ризик, що призводить до виникнення значних фінансових втрат при проведенні економічних операцій.

Аналіз останніх досліджень. В економічній літературі, і у вітчизняній, і в іноземній, вивчаючи ЗЕД виділяють окремі напрями досліджень, який пов'язаний з управлінням ризиками. Вагомий внесок власне у вивченні такого напрямку здійснили І. Багрова, М. Дідківський, А. Кредісов, А. Румянцев, Л. Стровський. Однак „політичний ризик”, як окрема економічна категорія зовнішньоекономічної діяльності не була широко досліджена.

Метою даного дослідження є виявлення особливостей політичних ризиків зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства, їх специфіки, класифікації та методів оцінки.

Результати дослідження. Однією з найважливіших умов зміцнення позицій України на міжнародній арені та її інтеграції у світове господарство є нормалізація політичного стану, яка в цей час характеризується вкрай високим ступенем нестабільності. Більше того, політичний фактор несе в собі потенційну загрозу економічної стабілізації: довгострокові інвестиції в українську економіку стають незначними у зв'язку із високим рівнем ризику, що генерується політичним середовищем. Очевидно, що в учасників міжнародних торгових і капітальних операцій виникають ризики, які торкаються їхніх майнових інтересів, але не покриваються відповідним майновим і кредитним страхуванням. Подібні ризики отримали в міжнародній практиці загальну назву „політичних ризиків” [1].

Політичні ризики найчастіше пов'язують із війнами, революціями, повстаннями, зміною влади й іншими політичними подіями, які мають катастрофічний і руйнівний характер. Таке розуміння природи політичних ризиків є неповним, перш за все тому, що не можна розглядати політичний ризик у відриві від міжнародних економічних відносин. Політичний ризик виникає під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності й для машинобудівного підприємства, що працює на міжнародному ринку, він є одним з факторів невизначеності зовнішнього середовища [2].

Політичний ризик являє собою сукупність усіх

рішень та подій політичного або адміністративного характеру на національному або міжнародному рівні, що можуть спричинити економічні, комерційні, фінансові втрати для підприємства-імпортера, експортера та інвестора.

Політичний ризик являється інтегрованою, сумарною взаємодією політичних, економічних, соціальних і психологічних чинників, які кардинально змінюють економічну ситуацію в країні, що призводить до раптових втрат у сфері торгівлі й інвестицій, кредитування, валютних розрахунків і інших операцій, які проводяться підприємствами. Головна ознака політичного ризику — гіпернестійкість [1,3]

Політичний ризик може приймати різні форми, починаючи від збройних конфліктів і закінчуючи дрібними адміністративними розпорядженнями, за умови, що ці події прямо торкаються здійснення підписаних контрактів. Список подій не обмежений і може доповнюватися в процесі розвитку світової економіки й міжнародних відносин [2].

Будь-який ризик, у тому числі й політичний не може виникнути сам по собі. Існують певні причини, що прямо або опосередковано впливають на нього (рис. 1).

Чинники прямого впливу не викликають сумніву. На ступінь політичного ризику впливає законодавство та державні органи, які регулюють діяльність підприємств. Чинники непрямої дії звичайно непомітно впливають на рівень ризику, проте їхній вплив може бути значним, і машинобудівному підприємству необхідно враховувати це в процесі зовнішньоекономічної діяльності.

Іноді політичний ризик ототожнюють із ризиком країни, але, на думку автора, — це хибний підхід. Ризик країни — поняття більш широке, воно містить у собі політичні, комерційні, економічні, фінансові, навіть природні ризики — тобто всі параметри навколишнього середовища, з якими стикається підприємство, що здійснює міжнародну діяльність. У рамках загального ризику країни розрізняють некомерційний, або політичний, і комерційний ризики (рис. 2). Останній поділяється залежно від рівня свого впливу: 1) на рівні держави — ризик неплатоспроможності, що асоціюється з наданням позик іноземним урядам, 2) на рівні компанії — трансферний ризик — ризик того, що при проведенні економічної політики окрема країна може накласти обмеження на переказ капіталу, дивідендів і відсотків іноземним кредиторам та інвесторам”.

Політичні ризики можна поділити на дві категорії

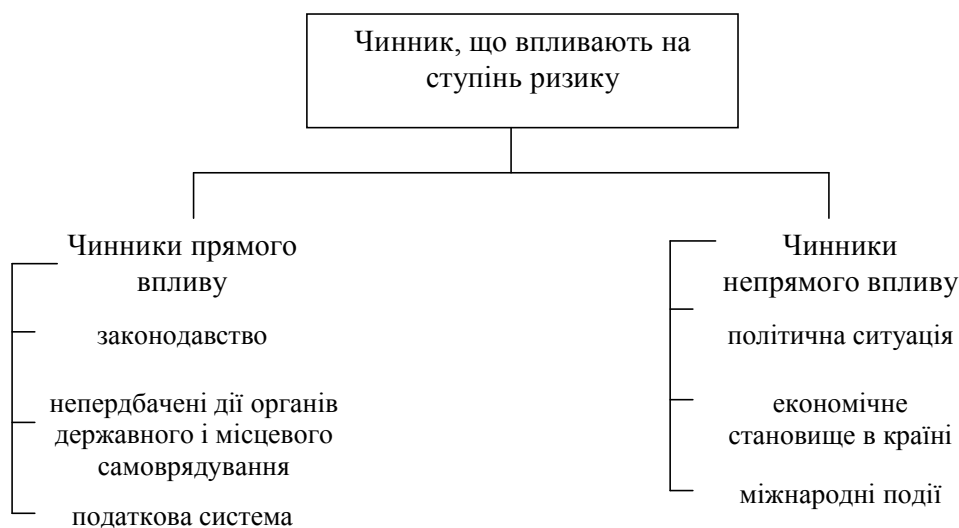

Рис. 1. Чинники, що визначають ступінь політичного ризику

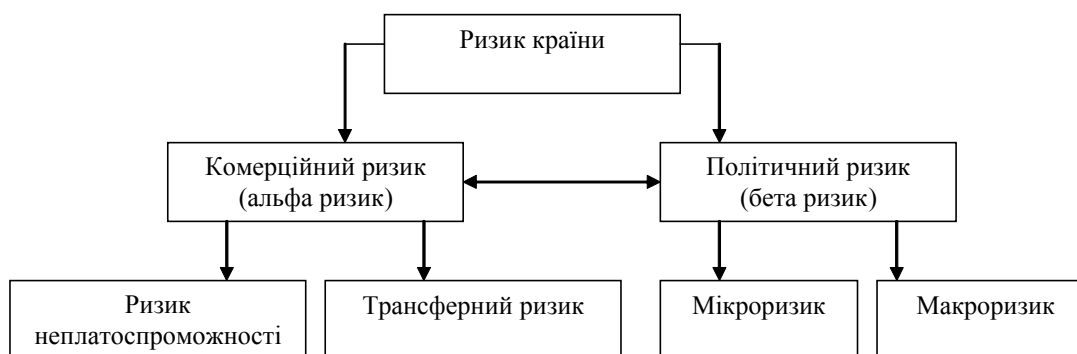

Рис. 2. Види ризику країни

— ризики макро- і мікрорівня. Макроекономічний ризик стосується всіх економічних суб'єктів певної країни, без винятку, і оцінюється за політичними, соціальними, економічними, юридичними параметрами кожної країни. Мікроекономічний ризик стосується тільки підприємств з певними характеристиками, і його оцінювання проводиться для кожної операції окремо [3].

Повніше уявлення про політичні ризики, з якими стикається машинобудівне підприємство у процесі здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, представлено в табл. 1. і ґрунтується на розподіленні джерел ризику.

На рис. 3. подано об'єднану класифікацію політичних ризиків та їх вплив на зовнішньоекономічну діяльність машинобудівного підприємства.

Отже, можна зробити висновок, що політичний ризик впливає на результати діяльності машинобудівного підприємства, і потребує комплексного дослідження. Дослідження політичного ризику являє собою процедуру накопичення соціально-політичної, економічної та іншої інформації, її аналіз, оцінювання, урахування тощо.

Структура дослідження політичного ризику включає чотири етапи:

- 1) комплексний аналіз сфери дослідження;
- 2) системне оцінювання чинників політичного ризику;
- 3) прогнозування політичного ризику;
- 4) управління політичним ризиком.

До кінця 70-х рр. XX ст. більшість міжнародних підприємств обмежували свій аналіз політичного клімату в країні якісним оцінюванням, проведеним із використанням методів „old hands” („старих знайомих”) і „grand tours” („великих турів”). Аналіз проводився не регулярно, а лише в тих випадках, коли поставало питання про нові проекти [4].

Оцінювання політичного ризику за методом „old hands” — це традиційні звіти, складені фахівцями, які володіють знаннями про відповідну країну й підтримують контакти з впливовими та добре інформованими особами в цій країні (вченими, дипломатами, журналістами, бізнесменами). Головним недоліком цього методу є те, що підприємству значною мірою доводиться покладатися на міркування аутсайдерів [3, 5].

Метод „grand tours” передбачає, зокрема, відвідування групою експертів досліджуваної країни й нала-

Таблиця 1

Класифікація політичних ризиків за джерелом виникнення

Непередбачені події	Політичні рішення (дії органів влади)
Революція	конфіскація активів; ембарго
Зміна влади	зміни в законодавстві; відмова від оголошених намірів; неправомірна вимога гарантії
Зміна уряду	припинення контрактів, укладених приватними покупцями
Війна, політичне безладдя, громадянська війна	припинення строку дії ліцензій; перепони проведенню імпорتنих або експортних операцій
Збиток, заподіяний працівникам, що працюють за кордоном	заборона на конвертацію або переказ грошових коштів за кордон; кардинальні зміни в економічній політиці
	одностороннє припинення контракту; неплатежі з боку державних покупців; невиконання арбітражних рішень; неподача продукції

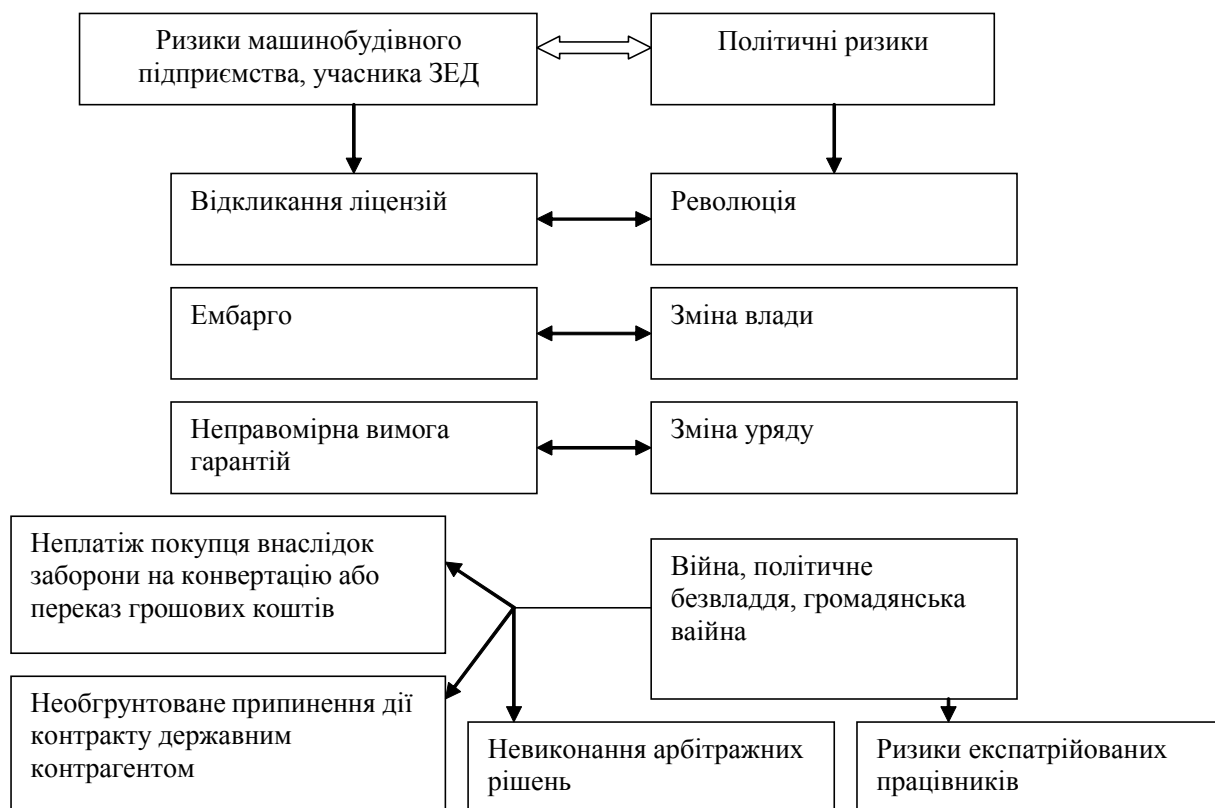

Рис. 3. Об'єднана класифікація політичних ризиків та їх вплив на ЗЕД машинобудівних підприємств

годження контактів з місцевими лідерами, урядовими посадовцями та бізнесменами.

Наразі більшість розвинутих машинобудівних компаній світу користується експертними моделями оцінки політичного ризику, які представлені в табл. 2.

Поряд з експертним оцінюванням для дослідження внутрішньополітичної нестабільності як ключового чинника політичного ризику застосовується економетричне моделювання. В основі економетричної моделі, розробленої професорами Сіракузького університету Вільямом Копліном і Майклом О'Лірі, яка здобула най-

більшу популярність, полягає рівняння множинної регресії. У моделі Копліна-О'Лірі політична нестабільність розглядається як явище політичного життя окремо взятої країни, що характеризується широким застосуванням насильства проти уряду у вигляді змов, державних переворотів, громадянських воєн, міжнародних конфліктів тощо. Водночас тут розрізняють нестабільність у правлячій верхівці, що пов'язана з боротьбою за владу всередині правлячого кола, і соціальну нестабільність, що виникає в результаті активної діяльності опозиційних соціально-політичних сил [5].

Експертні моделі оцінки ризику

Модель	Тип ризику	Кількість країн, що приймають участь у рейтингу	Періодичність складення рейтингу
Business Environment Risk Index (BERI)	ризик країни	50 країн	щоквартально
BERI Political Risk Index (PRI)	політичний	-	-
BERI Foreland	фінансовий	-	-
World Political Risk Forecast (WPRF)	політичний та економічний	80 країн	щомісячно
International Country Risk Guide (ICRG)	політичний, фінансовий, економічний	100 країн	щомісячно
Institutional Investor's Country Credit Rating	фінансовий	109 країн	щомісячно
POLICON	політичний	-	-
Control Risks	ризик країни	70 країн	щоквартально
Oxford Analytical Data	ризик країни	50 країн	щоденно
Euromoney's Country Risk Index	фінансовий	116 країн	-

Більшість вищезазначених підходів вказують на складність проблеми аналізу й оцінки політичного ризику для машинобудівного підприємства. Усі розглянуті моделі мають певні переваги й недоліки. Експертні системи критикуються за те, що в них не завжди чітко прослідковуються причинно-наслідкові взаємини. Економетричні моделі часто страждають складністю забезпечення поточними джерелами даних більшості незалежних змінних, необхідних для аналізу. Вбудовані моделі можуть бути дорогі, тривалими в часі й географічно обмеженими. Із цього випливає, що оптимальний підхід повинен поєднувати кращі сторони кожного з методів і давати можливість вимірювати макроризики й інтерпретувати їх стосовно до проектно-специфічних умов. Класифікація моделей по їх орієнтації та географічній поширеності представлена на рис. 4.

Зазначитимемо, що аналіз політичного ризику в Україні має деяку специфіку. По-перше, політична традиція, недосконалість демократичних інститутів і переломний момент історичного розвитку обумовили значну роль особистісного фактору, якому необхідно приділяти додаткової увагу під час оцінки політичного ризику. По-друге, істотним фактором невизначеності є наявність безлічі різноманітних політико-територіальних регіонів, що володіють різним економічним потенціалом, різноманітним за національним складом, що й опираються на різні історичні, політичні, культурні й релігійні традиції. Для успішного аналізу політичного ризику необхідне проведення докладних досліджень окремих регіонів (або груп регіонів), облік відносної „ваги” кожного регіону (групи), включення регіональних індикаторів у загальну схему оцінки політичного ризику [3, 5].

Глобалізація та політичні ризики, що підсилилися з кінця минулого століття, багато в чому вплинули на характер міжнародної економічної діяльності, у тому числі змінам піддалися й політичні ризики. Серед таких змін можна виділити:

— політичні ризики стали більш довгостроковими (це стосується і експортних, і інвестиційних операцій) внаслідок того, що розширення й зміцнення економічних зв'язків між різними країнами сприяло розвитку довгострокових форм співробітництва.

— активізація інвестиційної діяльності означає збільшення частки інвестиційних політичних ризиків (конфіскації, націоналізації, трансферу);

— поява нових механізмів кредитування (наприклад, проектне фінансування), виникнення нових форм розрахунків викликало появу нових ризиків (наприклад, ризик нерозкриття банком акредитива);

— змінився (і продовжує змінюватись) географічний розподіл ризику.

Машинобудівні підприємства, що мають міжнародний розподіл виробничих потужностей, мають можливість здійснювати експортні поставки з найбільш близького до покупця пункту;

— діяльність транснаціональних корпорацій створює нові ризики;

— змінилася роль держави в глобальній економіці. Вона все більше відходить від прямої участі в зовнішньоекономічних зв'язках, підсилюючи свої регулюючі й контролюючі функції, а це безпосереднім чином впливає на політичні ризики. Глобалізація також супроводжується встановленням міжнародними економічними організаціями єдиних правил проведення

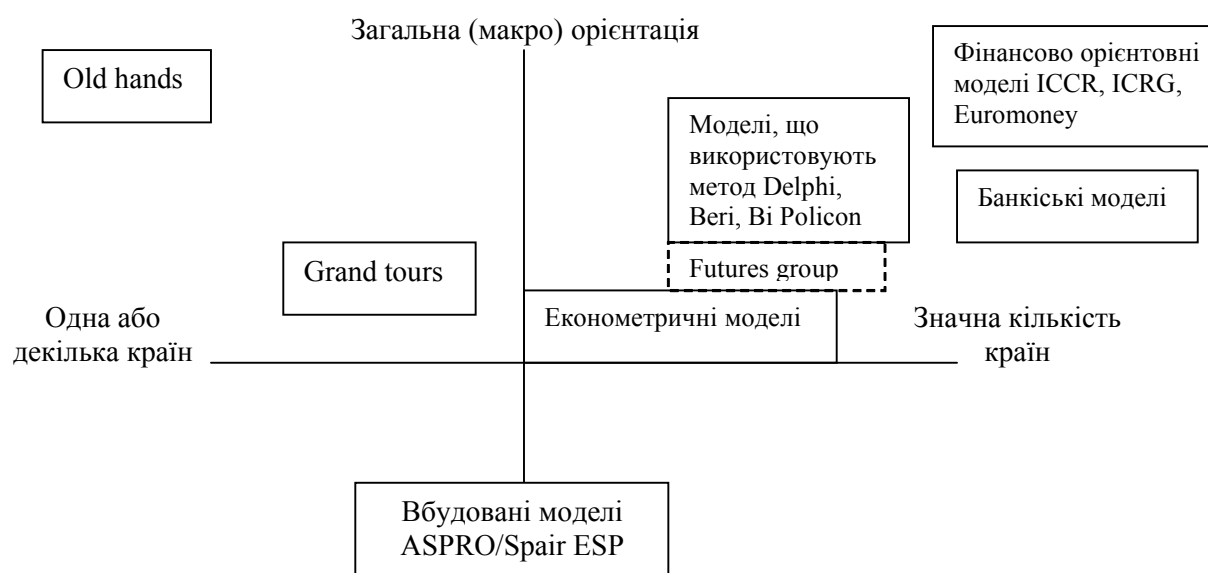

Рис. 4. Класифікація моделей оцінювання політичного ризику

зовнішньоекономічної діяльності й уніфікацією вимог до митної та податкової політики.

Висновки. Останні тенденції зовнішньоекономічної діяльності та вплив процесів глобалізації не змінили політичні ризики, а змінили їх. Усвідомлення цього факту дуже важливе під час вироблення політики управління машинобудівним підприємством політичним ризиком і, насамперед, під час його оцінки. У статті проаналізовано особливості та специфіку політичних ризиків зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства, запропоновано їх класифікацію та методи оцінки.

Література

1. **Карякин М. Ю.** Страхование политических рисков внешнеэкономических операций и международных инвестиций / М. Ю. Карякин. — М. : „Авуар консалтинг”, 2002. — 144 с.
2. **Бочарников В. П.** Риски во внешнеэкономической деятельности предприятий / В. П. Бочарников, С. М. Репецкий. — К. : ООО „ИнтерПед”, 2007. — 124 с.
3. **Вітлінський В. В.** Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності. навч. посіб. / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець — К. : КНЕУ, 2008. — 432 с.
4. **Попов С. Г.** Внешнеэкономическая деятельность фирмы. Особенности менеджмента и маркетинга : учеб. пособие. — изд. 2-е, доп. / С. Г. Попов. — М. : Изд-во „Ось — 89”, 1999. — С. 340.
5. **Головатюк В. М.** Методичні аспекти аналізу та оцінки політичного ризику / В. М. Головатюк // Проблеми науки. — 2002. — №5. — С. 36 — 47.

Левченко М. О. Політичний ризик як один із факторів впливу зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства

У статті наведено основні теоретичні аспекти

поняття політичного ризику зовнішньоекономічної діяльності та методики його оцінки. Виділено фактори політичного ризику, що мають вплив на розвиток діяльності машинобудівних підприємств на зовнішніх ринках.

Ключові слова: ризик, політичний ризик, чинники ризику, аналіз, експертні методи оцінки.

Левченко М. О. Политический риск как один из факторов влияния внешнеэкономической деятельности машиностроительного предприятия

В статье приведены основные теоретические аспекты понятия политического риска внешнеэкономической деятельности и методики его оценки. Выделены факторы политического риска, влияющие на развитие деятельности машиностроительных предприятий на внешних рынках.

Ключевые слова: риск, политический риск, факторы риска, анализ, экспертные методы оценки.

Levchenko M.O. Political risk as one of the influence on the machine building enterprise foreign economic activity

The basic theoretical aspects of the political risk of enterprises foreign economic activities and methods of its evaluation are being analysed in the article. The factors of political risk, that influence the development of machine building enterprises in foreign markets are marked out.

Key words: risk, political risk, risk factors, analysis, expert evaluation methods.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011

Прийнято до друку 27.05.2011